

ADANA SÖZLÜĞÜ

SÖZCÜKLER - DEYİMLER - ATASÖZLERİ

Nevzat HIZ

© Copyright 2025

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi AŞ'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN	Sayfa ve Kapak Tasarımı
978-625-375-479-2	Akademisyen Dizgi Ünitesi
Kitap Adı	Yayıncı Sertifika No
Adana Sözlüğü Sözcükler - Deyimler - Atasözleri	47518
Yazar	Baskı ve Cilt
Nevzat HIZ	Vadi Matbaacılık
Yayın Koordinatörü	Bisac Code
Yasin DİLMEN	SOC000000
	DOI
	10.37609/akya.3649

Kütüphane Kimlik Kartı

Hız, Nevzat.

Adana Sözlüğü Sözcükler-Deyimler-Atasözleri / Nevzat Hız.

Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2025.

250 s. ; 160x235 mm.

Kaynakça var.

ISBN 9786253754792

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi AŞ

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

“Kurtarmak gerekti Çukurova ve Toros doğasının, insanının söz serüvenini. Bitkiler nasıl gür fişkırtıyorsa Toros eteklerinde, Çukur’da sözcükler de öyledir, öyle fişkırtır silme güzel. Doğa bir yana, tarihsel nedenleri de var bu birikimin, insan selleri kelime tortularını bırakmış ve bunlar Toros imbiclerinden süzüle süzüle en arı Türkçeyi meydana getirmiştir. Türkmenlerden gelme sözcük ve tümce kuruluşu da çok önemlidir.” 1940’lı yıllarda Adana’da bu satırları yazmış *Abidin Dino* ...

Adana; Seyhan nehri ve Taşköprü ile önemli bir geçiş yolu ve bereketli topraklarıyla, tarih boyunca önemini korumuş, dolayısıyla kültürler istilasına uğramış bir yerleşimdir. Binlerce yıllık geçmişi olan Çukurova’da, Antik diller ve Latince, Ermenice, Farsça, Arapça dillerinden kalıntılar taşımasının yanında doğal olarak Türkçenin zenginliklerini temel alan özel ‘Adana Dili’ oluşmuştur.

Büyük Atatürk’ün 1932 yılındaki ‘*Türk Dil Kurultayı*’na Adana’dan Toros Yörüklerini davet ettirmesi, dil konusuna değer verdiğinin bir göstergesi değil midir? Yine Adana’nın bağrından çıkan dünyaca ünlü yazarlarımız *Orhan Kemal* ve *Yaşar Kemal* onlarca roman ve öykülerinde yöremize özgü sözcük, atasözü ve deyimleri kullanarak Adana dilinin zengin ve önemli olduğunu göstermişlerdir. *Ozan Karacaoğlan* ve *Dadaloğlu*; ses olmuş telden, söz olmuş dilden dökülmüş, yöremiz dilini türkülerinde ölümsüzleştirmiştir.

Ali Püsküllüoğlu’nun 1974 yılında yayımlanan *Yaşar Kemal Sözlüğü* ile 2021 yılında yayımladığım *Orhan Kemal’in Adanası: Bir Şehir Sözlüğü* kitaplarının bu sözlüğe öncü kaynaklar olduğunu belirtmek isterim. Bu iki usta yazarımız, özellikle yöre dilimizi eserlerinde kullanmaya ve belgelemeye çalışmışlardır.

Adana’nın ilk romanını 1944 yılında yazan *Reşat Enis/ Toprak Kokusu*’nda, *İbrahim Sarıibrahimoğlu Ocak Taşı* romanında ve *Muzaffer İzgü/ Zıkkımın Kökü* ile *İt Adası*’nda o zamanlarda konuşulan/ konuştukları yerel dile özen göstererek ustalıkla yazmış, böylece kayıt altına alınmasını sağlamışlardır. Romanlarında Adana’yı yazan, anlatan Adanalı yazarlarımızı takdir etmemek elde mi?

Adana Sözlüğü kitabım geniş bir bölgenin sözlüğüdür. Adana kent merkezindeki çeşitli kültür kitlelerinin, Toros yaylalarının ve Çukurova’daki köylülerin, fabrikalarda işçilerin konuştuğu dildir. Yani halkın dilidir.

Bu sözlüğü, yıllardır çalışarak hazırladığım notlarım yanında, Adana üzerine yazılmış romanlardan yaptığım derlemeler ve çeşitli taramalarla oluşturdum. Bu konunun detayları ‘*Kaynakça*’nın incelenmesiyle görülebilir.

Adana söz varlığı; sözcük, deyim, atasözü kullanımı bakımından diğer bölgelerden çok farklıdır, zengindir. Benim çocukluktan itibaren duyduğum, konuştuğum dildir. Bu dil zenginliğinin, bu farklılığın bütünüyle araştırılmaması, bir belgeye daha doğrusu kitaba kaydedilmemesi büyük eksiklik idi. Bunu başarmak önemliydi. Bölge dilimize ve doğal olarak kültürümüze bir katkıda bulunmanın onurunu yaşıyorum.

Adana dilinde küfürün, argonun çok kullanılması, halkın yaşam anlayışındaki hoşgörüyü, espri anlayışını göstermektedir diye düşünüyorum. Bazı deyimler ve atasözleri yöresel olarak doğarlar ve en iyi şekli ile ulusallaşırlar. Bu durumun son yıllarda roman, dizi ve filmler yoluyla ülkemiz geneline yayıldığı görülüyor. Bir toplumun yaşam şekline, hayata bakış tarzına, geleneklerine, inançlarına kısacası kültürüne ilişkin en önemli bilgileri söz varlığında bulabiliriz.

Birçok maddenin daha iyi anlaşılması amacıyla Adanalı yazarlarımızdan örnek cümleler vermeye çalıştım. Yine Sözlükte halk dilinde kullanılan sözcükler de bulunmaktadır. Bunun nedeni; son yıllarda edebiyatımızda ağız özelliklerine önem verildiği hatta bu türde sözlükler hazırlandığıdır.

Bölgemiz Ağzı Deyim ve Atasözleri (BAAD) yani söz varlığı kuşaktan kuşağa aktarılmış çok önemli bir kaynaktır. Adana Ağzı ve dil kökenbilimi konularının uzmanlarınca en iyi şekilde yapılması gerektiğine inanıyorum. Yıllar süren, çok geniş kapsamlı araştırma yapmama rağmen, bu sözlükte eksiklerin olabileceğini doğal karşılayacağınızı umarım.

Kitaplarından yararlandığım *Ali Rıza Yalkın, Turan Altuntaş, Çetin Yiğenoğlu, Zafer Doruk* gibi yazarlardan bazıları kitap eklerinde mini sözlüğe yer vermek ihtiyacı görmüşlerdir. Çok yararlandığımı belirtmek isterim.

Desteklerinden ve görüşlerinden yararlandığım akademisyen ve yazarlar; *Çukurova Ün. Dr. Bedri Aydoğan, Işık Ögütçü, Muzaffer Özen, Ahmet Karataş ile Orhan Apaydın, Mazlum Vesek, Mehmet Pehlivan, Mehmet Ali Kütküt*, özellikle dil konusundaki sosyal medya yazılarıyla bana destek olan tüm hemşehrilerime ve sevgili eşim Berrine teşekkürlerimi sunarım.

Nevzat HIZ

Mart 2025

KISALTMALAR

ata.	atasözü
dey.	deyim
ey.	eylem (yüklem)
hlk.	halk ağzı
i.	isim
i.iki.	isim ikileme
k.söz	kalıp söz
mcz.	mecaz
s.	sıfat
s.	tam. sıfat tamlaması
ün.	ünlem
zf.	zarf (belirteç)

*Bazı sözcükler kullanıldığı cümlede anlam bakımından farklı olabilir. Örneğin isim olarak bildiğimiz bir sözcük, cümledeki kullanım özelliğine göre değişik türlere girebilir. Kitapta bu durumun olduğu bazı sözcüklerin bu özelliğini boş bıraktık.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	iii
Kısaltmalar	v
A.....	1
B.....	29
C.....	45
Ç.....	53
D.....	62
E.....	77
F.....	89
G.....	93
H.....	105
I.....	117
İ.....	119
K.....	131
L.....	157
M.....	160
N.....	169
O.....	172
Ö.....	176
P.....	180
R.....	187
S.....	188
Ş.....	201
T.....	205
U.....	215
Ü.....	218
V.....	220
Y.....	222
Z.....	236
KAYNAKÇA	241
ÖZGEÇMİŞ.....	242

KAYNAKÇA

- Orhan Kemal'in Adanası: Bir Şehir Sözlüğü, Nevzat Hız - Everest Yayınları 2021 İstanbul
Yaşar Kemal Sözlüğü, Ali Püsküllüoğlu - Toros Yayınları 1987 İstanbul
Cenupta Türkmen Oymakları 1-2, Ali Rıza Yalkın- Kültür Bakanlığı Yayınları 1977 Ankara
Toprak Kokusu, Reşat Enis- Örgün Yayınevi, 2002 İstanbul
Türk Atasözleri Sözlüğü, Belgin T. Aksu/ Şükrü H. Akalın/ Recep Toparlı - Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022 Ankara
Adana'nın Söz Varlığı, Ş. Haluk Akalın- Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Makale
Çukurova'da Derlenmiş Mahalli Atasözleri ve Deyimler, Prof. Osman F. Sertkaya, Makale- Çukurova Üniversitesi
Dokuztekn Köyünden Derlenen Atasözleri ve Deyimler Üzerine bir inceleme, Prof. Yeter Torun- Çukurova Üniversitesi
Zıkkımın Kökü, Muzaffer İzgü- Bilgi Yayınevi, 2007 İstanbul
İt Adası, Muzaffer İzgü- Bilgi Yayınevi, 2007 İstanbul
Kozanca, Pekşen Tamdoğan / Çetin Yiğenoğlu- Yeksav Yayınları Adana
Adana Türkçesi, Muzaffer Özen- 2016 Adana
Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü, Hulki Aktunç- Yapı Kredi Yayınları-1998 İstanbul
Ocak Taşı, İbrahim Sarıibrahimoğlu- Ararat Yayınevi, 1968 İstanbul
Atmaca, İbrahim Sarıibrahimoğlu- Evrensel Basım, 2013 İstanbul
Aboov, İbrahim Sarıibrahimoğlu- Altınkoza Yayınları, 2024 Adana
Ve Günaydın Dedi Ölüm, İbrahim Sarıibrahimoğlu - Altınkoza Yayınları, 2024 Adana
Boynu Bükük Öldüler, Yılmaz Güney- Güney Yayıncılık, 1977 İstanbul
Bütün Öyküleri, Turan Altuntaş- Karahan Kitabevi, 2021 Adana
Haydarı Öldürmek, Çetin Yiğenoğlu- Cumhuriyet Kitapları, 2005 İstanbul
Kanalköprü ve Denizli, Zafer Doruk- Heyamola Yayınları, 2015 İstanbul
Demir Köprü, Kamuran Şipal - Afa Yayınevi, 1998 İstanbul
Toroslarda Tüten Duman, Ahmet Kaytancı- Ekrem Matbaası, Adana
Adana Mavraları, Yusuf Delikoca/Ahmet Karataş- 2021 Adana
Hıltan Tarlası, Adnan Ateşok, Erol Matbaa, 1981 Adana
Çiçekçi Alman, Ahmet Karataş- Akademisyen Kitapevi, 2024 Adana
Hacer, Ünal Erdal- Roman/ Kitap basım aşamasında. 2025
Adanalı Hadro'nun Altınları, İsmet R. Selçuk- Roman/ Ekrem Matbaası, 2025